

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ № 2
КАФЕДРА ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни
«Напрями розвитку науки права соціального забезпечення»
вибірковий компонент освітньої програми третього рівня вищої освіти
(Право Law,
галузь знань «08 Право», спеціальність 081 «Право», 12.00.05 – трудове право;
право соціального забезпечення)

**за темою № 5: Проблеми кодифікації національного соціального
законодавства**

Харків (Вінниця) 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
ХНУВС
Протокол від 25.09.2023 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 2
ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 № 8

Розглянуто на засіданні кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС(протокол від 28.08.2023 № 8)

Розробники:

1. Професор кафедри трудового та господарського права, доктор юридичних наук **Подорожній Є.Ю.**
2. Старший викладач кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС, кандидат юридичних наук **Яценко Т.П.**

Рецензенти:

1. Професор кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, доцент **Амелічева Л.П.**
2. Декан факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Марчук М.І.**

План лекції

1. Методологічні засади кодифікації національного права соціального забезпечення.
2. Особливості кодифікованих законів.
3. Правові дефініції як необхідна складова сучасного кодексу.
4. Проблеми законодавчої техніки при створенні кодексу у сфері соціального забезпечення.

Рекомендована література: Основна

1. Андріїв В.В. Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретичний аспект / В.В. Андріїв, О.В. Москаленко, С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко. – Х. : ФІНН, 2011. – 280 с.
2. Директива Ради № 2000/43/ЄС «Про застосування принципу рівного підходу, незалежно від расового або етнічного походження» від 29 червня 2000 р., [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a65
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062
4. Європейський кодекс соціального забезпечення: прийнятий Радою Європи 16.04.1964 р. // Бюл. зак-ва і юрид. практики України. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – № 10.
5. Загальна декларація прав людини ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1948 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
6. Конвенція МОП № 122 «Про політику в галузі зайнятості» (1964 р.), [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_062
7. Конвенція МОП № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» (1983 р.), [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_065
8. Конвенція МОП № 81 «Про інспекцію праці у промисловості й торгівлі» (1947 р.), [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_036
9. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
11. Основи законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – (редакція від 27.07.2010) – № 23. – Ст. 121.
12. Пенсійне та соціальне забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і

начальницького складу органів внутрішніх справ та членів їх сімей : довідк. пос. / [В.І. Маценко, Т.П. Кравченко, І.М. Маценко, В.В. Горошко, С.В. Єськов] ; за заг. ред. Є.М. Польського, В.М. Комарницького / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – 480 с.

13. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / О.М. Ярошенко, Г.О. Барабаш, Н.М. Вапнярчук та ін. ; за ред. О.М. Ярошенка. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 458 с.

14. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / Т.А. Занфірова, М.І. Іншин, С.М. Прилипко та ін. ; за заг. ред. Т.А. Занфірової, С.М. Прилипка, О.М. Ярошенка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : ФІНН, 2012. – 640 с.

15. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 376

16. Про зайнятість населення : закон України від 05 лип. 2012 р. № 5067-VI : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

17. Про соціальний діалог в Україні: закон України від 23.12.2010 р. № 2862-VI : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.

18. Про соціальні послуги : Закон України від 27.04.2022 р. № 2193-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2022. – № 18. – Ст. 73

19. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / І.М. Сирота – вид. восьме – Х. : «Одісей», 2010. – 408 с.

20. Стратегія реформування системи надання соціальних послуг: Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.08.2012 р. № 556-р // Офіційний вісник України від 20.08.2012 р. – № 61, стор. 71, стаття 2482, код акту 62994/2012.

Допоміжна

21. Актуальні проблеми регулювання відносин у сфері праці і соціального забезпечення: Тези доповідей та наукових повідомлень учасників III Міжнародної науково-практичної конференції, 7-8 жовтня 2011 р. / За ред. к.ю.н, доц. В.В. Жернакова. – Харків: Кросроуд, 2011. – 540 с.

22. Бортник С. М. До проблеми пенсійного забезпечення працівників Національної поліції України / Бортник С. М. // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2019. – Вип. 2, т. 2. – С. 8-13.

23. Гетьман Є.А. Кодифікація законодавства України: загальна характеристика, особливості, види: [монографія] / Є. А. Гетьман. – Х., «Право», 2012. – 192 с.

24. Гончаров В. Щодо проблеми визначення поняття "соціальне обслуговування" // Вісник прокуратури : загальнодержавне фахове юридичне видання / Генеральна прокуратура України; Нац. юр. ак. України ім. Ярослава Мудрого; КНУТШ. – Київ, 2010. – № 12 (114). – С. 107-112.

25. Гончаров В.О. Правові принципи інституту соціального обслуговування // Проблеми законності : академічний збірник наукових праць / Мін. освіти і науки

- Укр. ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2011. – Вип. 113. – С. 226-233.
26. Грищенко К. А. До характеристики рівнів правового регулювання соціального захисту працівників державної виконавчої служби та приватних виконавців / Грищенко Катерина Анатоліївна // Юридичний бюлетень. – 2018. – Вип. 7, ч. 1. – С. 210-215
27. Клименко А. Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України : окремі аспекти// Науково-практичний журнал теорія та практика правознавства Вип. 2 (12) електрон. наук. вид. – 2017 ISSN 2225-6555
28. Клименко А. Л. Зубожіння: причини, наслідки і шляхи подолання : // Проблеми законності (Problems of legality) : зб. наук. праць / відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2018.
29. Клименко А. Л. Міжнародно-правові гарантії здійснення права людини на соціальне забезпечення // Право та інновації: наук. – практ. журн./ редкол.: Ю.Є. Атаманова та ін. – Х.: Право, 2016. – № 1. – С. 238-244.
30. Клименко А. Л. Право на соціальне забезпечення у системі конституційних прав і свобод людини і громадянина // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – Київ : ФОРМ «Піраміда». – № 1 – 2016. – С. 22-26.
31. Клименко А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: міжнародно-правовий і вітчизняний контекст : монографія / А. Л. Клименко. – Харків: Юрайт, 2019. – 176 с.
32. Ляхівненко С. М. Правова природа міжнародних стандартів захисту соціальних та економічних прав засуджених // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки / Інститут держави і права ім. Корещького В.М. НАН України. – Київ, 2010. – Вип. 49. – С. 590-595. – ISSN 1563-3349
33. Москаленко О.В. Основні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування в умовах ринкової економіки : монографія / Москаленко Олена Вячеславівна. – Х. : Юрайт, 2012. – 400 с.
34. Розвиток законодавства про працю і соціальне забезпечення: здобутки і проблеми: тези доп. та наук. повідомл. сучасн. IV Міжнар.наук.-практ.конф. (Харків, 5-6 жовт. 2012 р.) / За ред. В.В.Жернакова. – Х.: Право, 2012. – 500 с.
35. Рунова Н.О. Джерела (форми) соціального обслуговування: сучасні тенденції розвитку / Н.О. Рунова // Форум права. – 2011. – №1. – С. 859 – 863 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11rnoctr.pdf>
36. Синчук С. Гарантування гідного рівня життя особи у сфері соціального забезпечення/ Вісник львів. ун-ту. / Серія юрид. 2011. Вип. 52. С. 234-242.
37. Синчук С. Соціальні пільги як вид соціального забезпечення в Україні. Інтернет-видання “Юриспруденція он-лайн” // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=&d=311>
38. Синчук С.М. Правовідносини соціального забезпечення : суб'єкти, зміст, об'єкти : монографія / С.М. Синчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 422 с.
39. Тищенко О.В. Окремі питання соціально-правового становища громадян

- похилого віку в Україні / О.В. Тищенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 3 – С.66–73.
40. Тищенко О.В. Соціально-правовий захист вразливих верств населення України: Науково-практичний посібник / О.В. Тищенко. – К. : ВГЛ «Обрії», 2011. – 336 с.
41. Тюття О. Шляхи вдосконалення сфери соціальних послуг в Україні / О. Тюття, В. Шкуро // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ : Київський університет, 2011.
42. Халецька А. А. Соціальний захист населення в Україні: теорія та практика державного управління: [монографія] / А. А. Халецька. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 430 с.
43. Чутчева О. Соціальне обслуговування: проблеми галузевої належності // Право України: юридичний журнал. Науково-практичне фахове видання. Спецвипуск / Міністерство юстиції України; Конституційний Суд України. – Київ, 2010. – № 12. – С. 252-259.
44. Шумило М.М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні : монографія / М.М. Шумило. – К. : Ніка-Центр, 2016. – 680 с.
45. Шумна Л. До проблеми принципів інституту соціального обслуговування // Вісник Академії правових наук України : збірник наукових праць / Президія Акад. правових наук України. – Харків, 2011. – № 3 (66). – С. 197-205.
46. Шумна Л. П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. 39 с.
47. Юшко А. М., Швець Н. М. Міжнародні соціальні стандарти: навч. посібник/за заг. ред. В. В. Жернакова. Харків, 2013. 121 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

www.rada.gov.ua – сайт Верховної Ради України.

www.kmu.gov.ua – сайт Кабінету Міністрів України.

www.nbuv.gov.ua – електронний каталог Національної бібліотеки України ім. Вернадського.

<https://library.ukma.edu.ua> – електронний каталог наукової бібліотеки НаУКМА.

<https://dspace.univd.edu.ua> - інституційний репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ.

Текст лекції

1. Методологічні засади кодифікації національного права соціального забезпечення

2012 року у Верховній Раді було зареєстровано проект Соціального кодексу України. Як зазначено у пояснюваній записці, Соціальний кодекс розроблено з метою систематизувати законодавство, вдосконалити положення

актів у сфері соціального захисту та повноважень органів управління у соціальній сфері, усунути колізії між законами. Відповідно до ст. 1 Конституції України, Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Соціальне забезпечення населення є однією з найважливіших складових частин політики держави, що дозволяє забезпечити гідний рівень життя людини, її потреби в матеріальних благах і послугах і водночас є показником соціального розвитку нашої країни. Тому немає сумніву, що ця галузь права заслуговує на велику увагу і достатню урегульованість усіх питань, аби уникнути можливих порушень соціальних прав людини. Нестабільність національного законодавства, його безсистемний характер ускладнює можливість людини на реалізацію чи захист своїх конституційних прав. Тому постає нагальна потреба у необхідності кодифікації законодавства України про соціальне забезпечення населення.

Криза законодавства про соціальне забезпечення досягла таких масштабів, що потребує не стільки упорядкування, скільки суттєвого перегляду всього галузевого законодавства, результатом якого може стати єдиний кодифікований акт. Для його здійснення доцільно дотримуватись основних принципів, методології кодифікаційної діяльності. Вони дозволять з'ясувати спосіб і вид кодифікації, визначити принципи відбору нормативно-правових актів для кодифікації законодавства про соціальний захист і вирішити важливе питання про суб'єкт кодифікаційної обробки.

Стосовно останнього, слід погодитись, що його невизначеність на законодавчому рівні, недостатня обґрунтованість на доктринальному – негативно впливає на сам процес кодифікації.

Поданий на розгляд до Верховної Ради України законопроект Соціального кодексу не зміг уникнути проблем, пов'язаних із недотриманням методології кодифікаційної діяльності. Першою, і найбільш гострою, виявилась проблема предмета правового регулювання. Термінологічно невдала назва акту, що обумовлена складністю визначення поняття «соціальний», не дозволяє встановити галузеву належності положень, які складають його зміст. Зазначена вимога має принципове значення, оскільки правова невизначеність нівелює ефективність впливу юридичних норм на суспільні відносини.

Термін «соціальний» походить від французької і означає громадськість, те, що характеризує спільне життя, взаємні обов'язки цивільного побуту. Визначені у законопроекті соціальні відносини як предмет, викликають ряд непорозумінь. Соціальні відносини у взаємозв'язку з трудовими й економічними відносинами охоплює весь період життя та діяльності людини і регламентується цивільним, адміністративним, трудовим, сімейним, податковим і іншими галузями законодавства. Якщо припустити, що автор законопроекту виходить із розуміння сукупності соціального законодавства як комплексного нормативного масиву, що знаходився на стадії становлення комплексної галузі законодавства, то чому положення Соціального кодексу здебільшого складаються з норм чинного законодавства про соціальний захист? Законопроект мав би встановлювати основи правового регулювання соціальних відносин, закріплювати соціальні права громадян і механізми їх реалізації,

визначати правовий статус учасників соціальних відносин. У реальності, положення Соціального кодексу передбачають врегулювання соціально-забезпечувальних та інших відносин (процедурних, організаційно-розпорядчих й охоронних), визначають порядок виникнення й реалізації прав громадян на соціальний захист.

Не заперечуючи можливості існування комплексної кодифікації, галузева кодифікація, на наш погляд, має безумовний пріоритет. Місце та функціональна роль комплексної кодифікації визначається співвідношенням галузевих та комплексних утворень у системі права, де останні розглядаються як вторинні утворення. По відношенню до галузевої кодифікації, комплексна відіграє підлеглу, допоміжну роль і не сприймається в теорії права та галузевих науках як основний напрямок удосконалення законодавства. Об'єднання у Соціальному кодексі, як комплексному акті, положень, що охоплюють норми соціальних галузей національного законодавства не тільки не сприятиме удосконаленню правового регулювання суспільних відносин у соціальній сфері, а й збільшить проблему дублювання норм, юридичних колізій та прогалин. Головна цінність кодексу як правового акту полягає у тому, що кодифікація – це ефективний засіб ліквідації множинності актів з одного питання.

Більше того, тільки галузь законодавства про соціальний захист, яка відрізняється значним масивом нормативно-правових актів, потребує систематизації та суттєвого оновлення, на відміну від інших галузей, яких відносять до соціальних.

Таким чином, поняття «соціальний» дозволяє по-новому поглянути на проблему розробки кодексу і стверджувати про необхідність зміни назви проекту кодифікованого акту на Кодекс соціального забезпечення.

Важливого методологічного значення набуває співвідношення поняття «кодифікація» і «кодекс». Перше поняття – це процес, друге – кінцевий результат. Щоправда, на думку окремих фахівців, прийняття Кодексу не завжди береться до уваги в ході тієї чи іншої кодифікації, включаючи й ті випадки, коли прийняття кодексу в кінцевому випадку не відбулось. Кодекс, на відміну від інших законів, потребує більшої підготовчої роботи (реально тривалого за часом процесу з певними стадіями та спеціально сформованими суб'єктами), що і робить його специфічним видом закону разом із способом формування змісту, а саме: систематизація нормативного матеріалу з одночасною правотворчістю. Кодифікація як процес законодавчої діяльності, внаслідок якої переглядається вся нормативно-правова база і вирішуються проблеми із застарілими нормами, суперечностями, логічно пов'язуються частини чинних нормативних правових актів, формується єдина структура правового регулювання. Не менш важливим, крім інвентаризації чинних норм у процесі кодифікації, є розроблення нових, адекватних дійсності, механізмів регулювання суспільних відносин.

На відміну від інших видів систематизації, для кодифікації важливо не стільки відбір законодавчих актів, які підлягають дослідженню на предмет включення їх норм до кодексу, скільки ретельний аналіз змісту відібраних актів з метою уникнення дублювання, протиріч та подолання прогалин у правовому

регулюванні соціально-забезпечувальних відносин. Фактично мова йде про експертизу всього законодавства в сфері соціального захисту.

Також прийняття кодексу має сприяти створенню єдиної державної системи соціального захисту.

Кодифікація такого масштабного законодавства в соціальній сфері, дозволить уніфікувати всі правові терміни, що використовуються в соціально-забезпечувальних нормах, сприятиме створенню єдиного понятійного апарату.

Таким чином, підготовка нового законодавства про соціальний захист вимагає вирішення цілого ряду концептуальних питань. Особливо важливим є обміркування і ретельна розробка кодифікованого акту, з урахуванням фінансово-економічного обґрунтування, та максимальної відповідності міжнародним стандартам в сфері соціального захисту, зокрема Європейському кодексу соціального забезпечення. Не зважаючи на незначну кількість ратифікованих Україною міжнародних актів в сфері соціального захисту, практика реалізації законодавства свідчить про наявні складнощі у застосуванні конвенцій, ратифікованих без належного аналізу національного законодавства та попередньої підготовки відповідних нормативних правових актів. З іншого боку, прийняття єдиного кодифікованого акту відповідає стратегії розвитку національного законодавства, інтеграційним процесам у європейське правове поле.

2. Особливості кодифікованих законів

Кодифікація – це засіб систематизації нормативних актів, здійснюється шляхом перероблення та зведення правових норм, що містяться в різних актах, у логічно узгоджений нормативно-правовий акт, який системно і вичерпно регулює певну сферу суспільних відносин, як правило, на галузевому рівні.

Кодифікація є важливим видом законодавчої діяльності та відіграє вагомий роль у розвитку права. Метою кодифікації є забезпечення єдиного систематизованого регулювання відносин у певній сфері, в результаті якого законодавство буде розвиватися.

Ознаки кодифікації:

- 1) завжди є офіційною систематизацією, що здійснюється виключно в межах нормотворчої діяльності;
- 2) результатом кодифікації є видання нового нормативно-правового акта;
- 3) здійснюється винятково спеціально уповноваженими органами держави;
- 4) її метою є кардинальна переробка або удосконалення змісту законодавчого регулювання;
- 5) при кодифікаційних роботах, у зміст правового регулювання вносять суттєві зміни аж до скасування існуючих і створення принципово нових правил поведінки;
- 6) здійснюється в межах певної галузі законодавства, тому в її основі мають бути предмет і метод правового регулювання;
- 7) кодифікаційний акт регулює значну і досить широку сферу відносин (майнові, трудові, шлюбно-сімейні відносини, боротьбу із злочинністю);

8) з набранням чинності кодифікаційним актом попередні акти, що регулюють аналогічні суспільні відносини, втрачають чинність повністю або в частині, що суперечить цьому акту.

Кодифікація сприяє посиленню стабільності законодавства, створенню чіткої системи нормативних актів, забезпечує оптимальну скоординованість чинних норм, створення в законодавстві укрупнених нормативних блоків. Вона дозволяє вирішити два взаємопов'язаних завдання – вдосконалювати зміст і форму законодавства. Результатом кодифікації є нормативно-правовий акт (кодекс, інструкція, положення тощо).

Кодифікаційні акти становлять той фундамент, на якому будується нове законодавство, впорядковують нормативно-правовий масив, усувають наявні суперечності, уніфікують правовий категорійний апарат, забезпечують єдність термінологічно-мовного оформлення законодавчих актів.

Кодифікація не обмежується приведенням в порядок тексту чинних актів, а, виходячи із загальних принципів даної правової системи, враховуючи предмет і метод правового регулювання, не просто об'єднує і систематизує наявні правові акти, а переробляє їх зміст, в одному зведеному акті струнко і внутрішньо узгоджено викладає правові настанови, які максимально повно регулюють певну сферу суспільних відносин. При цьому припускається критична переоцінка чинних правових норм, перегляд нормативних актів, усунення неузгодженості та суперечностей між ними, заповнення прогалин у праві, заміна застарілих норм новими. Результатом кодифікації є новий зведений законодавчий акт, що змінює нормативні акти, які діяли раніше.

Кодифікація є різновидом правоустановчого процесу. Якщо результатом поточного законодавства є утворення окремих законодавчих актів, то кодифікація впорядковує значну частину чинного законодавства, об'єднуючи їх у певній галузі права, змінюючи, доповнюючи і перетворюючи. Внаслідок кодифікації з'являються переважно широкі за змістом законодавчі акти, що регулюють значну частину суспільних відносин у сфері дії певної галузі права.

Кодифікація спрямована на створення більш стійких стабільних норм, розрахованих на тривалий період їх дії. Ефективність кодифікованого акта багато в чому залежить від того, чи зможе законодавець врахувати об'єктивні тенденції розвитку відносин, які є предметом регулювання такого акта, їх динаміку.

Предмет кодифікації звичайно визначається залежно від поділу системи законодавства на галузі і інститути. Кодифікація закріплює системність нормативних актів, їх юридичну єдність і узгодженість. Кодифікований акт, звичайно, очолює систему взаємопов'язаних нормативних актів, що утворюють певну галузь, підгалузь чи окремий інститут законодавства. Акт кодифікації завжди значний за обсягом, має складну структуру. Це своєрідний укрупнений блок законодавства, який забезпечує більш чітку побудову системи нормативних приписів, а також зручність їх використання.

Головними видами кодифікаційних актів є основи законодавства і кодекси.

Основи законодавства – це кодифікаційний акт, що містить найбільш загальні норми і визначає цілі та принципи правового регулювання певної групи суспільних відносин. Основи законодавства активно використовуються законодавчою практикою. Основи законодавства звичайно очолюють ті чи інші галузі або інститути права, забезпечують взаємоузгодженість всіх норм відповідних галузей і інститутів. Вони поділяються на великі відокремлені підрозділи (розділи, глави). У них визначаються єдині для всіх суб'єктів принципи регулювання, надаються визначення важливих понять, що використовуються у відповідній сфері.

Кодекс – це єдиний, зведений, юридично і логічно цілісний, внутрішньо узгоджений нормативно-правовий акт, що забезпечує регулювання суспільних відносин у відповідній галузі чи підгалузі законодавства. Кодекс – є найбільш уживаним видом кодифікованого акта, детально і конкретно регулює певну сферу відносин і підлягає безпосередньому застосуванню. Кодекс або повністю поглинає всі норми відповідної галузі (Кримінальний кодекс), або містить основну, за обсягом найбільш важливу частину таких норм (Цивільний кодекс, Кодекс законів про працю). Поряд з нормами-принципами і нормами-дефініціями у кодексах формулюються норми безпосереднього регулювання, конкретні варіанти поведінки, що складають основний їх зміст. Кодекс – оптимальний варіант узагальнення і систематизації законодавства за певним напрямом, дієвий засіб ліквідації множинності актів з одного і того ж питання.

У правовій системі можуть існувати й інші види кодифікаційних актів: статuti, положення, правила.

Особливою формою систематизації законодавства є створення зводу законів – зібрання в одному виданні всього чинного законодавства держави, об'єднаного за хронологічним або тематичним принципом. Звід законів сприяє зміцненню правової основи державного та суспільного життя, забезпечує найбільшу стабільність і доступність законодавства для всіх громадян, подальше зміцнення законності, посилення охорони правопорядку, інтересів суспільства, прав і свобод громадян.

3. Правові дефініції як необхідна складова сучасного кодексу

Серед засобів нормопроєктувальної техніки, які забезпечують створення якісних нормативно-правових актів чільне місце належить правовим дефініціям. У чинному законодавстві України, особливо у новостворюваному, можна виявити цілу низку таких понять.

Правові дефініції досліджували українські та зарубіжні науковці, як і представники теорії права, так і фахівці із галузевих дисциплін, зокрема: Л.Ф. Апт, В.М. Баранов, С.Г. Ольков, А.В. Плотніков, Т. Подорожна, А. Хворостякіна, О.І. Ющик, М.В. Чиннов та ін.

Водночас, попри наявні доктринальні напрацювання певну (опосередковану) нормативну регламентацію, практичну використовуваність у правотворчій та правоінтерпретаційній практиці стосовно правових дефініцій є ще чимало питань, насамперед як, за наявності яких підстав вони можуть вводитись у текст нормативно-правового акта.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що дефініція – це стисле логічне визначення, яке містить найістотніші ознаки визначуваного поняття. Юристи вважають, що правова дефініція – коротке визначення якого-небудь поняття, яке відображає суттєві ознаки явища, предмета; вихідні (основоположні), самостійні та специфічні державно-владні приписи, що є коротким визначенням понять, які використовуються у законодавстві.

Необхідно зазначити, що не сприяє використанню доктринальних положень стосовно дефініції і відсутність серед науковців єдиної позиції щодо її назви. У літературі йдеться як мінімум про три поняття: «правова дефініція», «нормативна дефініція», «законодавча дефініція».

Загальновідомо, що зміст правового явища розкривається через його ознаки.

Серед ознак дефініції видається за необхідне виділити насамперед такі:

- у дефініції подано визначення використовуваного у тексті нормативно-правового акта терміну (насамперед спеціально-юридичного, з яким пов'язані інші нормативно-правові приписи та який має суттєве значення для правового регулювання суспільних відносин відповідного виду);

- визначення розкриває зміст поняття, що позначається відповідним терміном;

- визначення розуміння (характеристика) правових явищ, позначених відповідним юридичним терміном, здійснюється шляхом виділення їх основних ознак;

- визначення понять може здійснюватися законодавцем шляхом опису елементів, які становлять його обсяг (подано лише їх перелік; при цьому між ними не має існувати взаємозв'язок – інакше перед нами буде юридична конструкція, що викладається у дефінітивній формі);

- дефініції можуть бути нормативно-правовим приписом чи його частиною;

- є моделлю ознак, властивостей, функцій правових явищ;

- є своєрідною формою виразу автентичного тлумачення, що має загальнообов'язковий характер.

4. Проблеми законодавчої техніки при створенні кодексу у сфері соціального забезпечення

***Ясність і стислість – ось
дві основні риси гідності закону.***

І. Бентам

Законодавча техніка – це система засобів і правил створення законів і здійснення їх систематизації (у формах кодифікації та консолідації).

Основною метою законодавчої техніки є створення якісних за формою та змістом законів та їх систематизація, необхідна для ефективної реалізації. Значення законодавчої техніки виявляється як у правотворчості, так і у правореалізаційній діяльності.

Функції законодавчої техніки – це основні напрями впливу законодавчої техніки на суспільні відносини, через які виявляється її соціальне призначення. Найважливішими функціями законодавчої техніки є: інтегративна, нормативна, модифікації законодавства, моделювання законодавства, системостворювальна, практична, інтерпретаційна, прогностична, політична, інформаційна, виховна, організаційна, оціночна, ідеологічна тощо.

Правила законодавчої техніки являють собою допустимі правом вимоги та дозволи для законодавця, що сформувалися на основі досягнень юридичної науки і практики законодавчої діяльності та спрямовані на створення якісних за формою та змістом законів, а також на їх систематизацію (у формах кодифікації та консолідації).

Засоби законодавчої техніки – це допустимі правом прийоми, за допомогою яких забезпечується досягнення законодавцем мети правового регулювання під час створення та систематизації законів.

Правила та засоби законодавчої техніки не повинні стосуватися змістовної частини правових норм, тим більше суперечити їм.

Залежно від змісту допустимих правом явищ, за допомогою яких забезпечується досягнення законодавцем мети правового регулювання при створенні і систематизації законів, засоби законодавчої техніки можна класифікувати на такі види: юридичні конструкції, мовні засоби, юридичні фікції, юридичні класифікації; юридичні символи, юридичні примітки, юридичні додатки, юридичні презумпції тощо.

До правил законодавчої техніки, які стосуються застосування практично всіх засобів законодавчої техніки, належать загальні правила вибору форми закону, логічні правила, формулювання юридичних конструкцій, застосування юридичних символів, конкретизації правових норм, структурної побудови законів та закріплення їх реквізитів, законодавчої гармонізації тощо.

До правил законодавчої техніки, які встановлюють конкретніші вимоги та дозволи для законодавця при використанні засобів законодавчої техніки, можна віднести: правила застосування засобів законодавчої техніки при розробці структури та реквізитів основного закону, законів про ратифікацію міжнародних договорів, кодексів, законів – актів прямого народовладдя, правила закріплення юридичних конструкцій певних правових інститутів, правила створення законів про внесення змін до законів тощо.

Принципи застосування правил та засобів законодавчої техніки – це визначальні ідеї, які реалізує законодавець при використанні і дотриманні правил та засобів законодавчої техніки з метою створення і систематизації законів.

Найважливішими принципами застосування правил і засобів законодавчої техніки є: верховенства права, конституційності, демократизму, гуманізму, комплексності, системності, логічності, оптимального збалансування дозволів, заборон та зобов'язань, оптимального ступеня конкретизації норм права, узгодженості, доцільності, науковості, професіоналізму, незалежності суб'єктів проведення правової експертизи проектів законів та ін.